

SOCIÁLNY ANDRAGÓG AKO POMÁHAJÚCA PROFESIA V SYSTÉME REZIDENCIÁLNEJ STAROSTLIVOSTI O SENIOROV

Ctibor Határ

Abstrakt: Predkladaná štúdia teoreticko-koncepčného charakteru je autorovým primárnym výstupom z projektu VEGA MŠV/VaŠ SR a SAV č. 1/0024/12 s názvom Ekválácia vplyvu edukácie na kvalitu života seniorov v rezidenciálnych podmienkach. Cieľom štúdie je vedecky zdôvodniť potrebu implementácie sociálnych andragógov, resp. andragógov s rozšírenou sociálno-andragogickou kvalifikáciou do sociálnych zariadení pre seniorov a na podmienky predmetných zariadení a špecifickej cieľovej skupiny kreovať profesiogram a odborný kompetenčný profil sociálneho andragóga.

Kľúčové slová: sociálny andragóg, pomáhajúca profesia, profesiogram sociálneho andragóga, odborný kompetenčný profil sociálneho andragóga, rezidenciálna starostlivosť, sociálne zariadenia, edukácia seniorov, seniory

SOCIAL ANDRAGOGUE AS A HELPING PROFESSION IN THE SYSTEM OF RESIDENTIAL CARE FOR SENIORS

Abstract: This study is of theoretical and conceptual nature and represents the author's direct output of the project VEGA SAS-ME SR no. 1/0024/12 titled Evaluation of the Impact of Education on Quality of Life of Seniors in Residential Conditions. The aim of the study is to scientifically justify the need for engagement of social andragogues, or andragogues with extended socio-andragogical qualifications in social facilities for seniors and the need to establish a profesiogram and a professional competency profile of a social andragogue for the specific target groups of the facilities.

Key words: social andragogue, helping profession, profesiogram of social andragogue, professional competency profile of social andragogue, residential care, social facilities, senior education, seniors

Úvod

Demografické zmeny v spoločnosti a trend predlžovania ľudského veku nútia zainteresované subjekty zamýšľať sa nad reálnymi možnosťami i perspektívami udržania ľudského potenciálu v maximálnej možnej funkčnosti, a to aj v starobe. Predmetná úloha sa stáva akousi naliehavou výzvou nielen pre lekárov, psychológov, sociálnych pracovníkov, ale tiež pre andragógov. Preto je na mieste základná otázka, ktorým smerom sa uberať ďalej v inštitucionalizácii a profesionalizácii seniorskej edukácie. Odpoveď na ňu môžu podať výsledky dosiaľ realizovaných výskumov v predmetnej oblasti, ako aj novoprodukovaný systém poznania.

V našej štúdií kladieme dôraz na potrebu implementovať edukáciu do sociálnych zariadení pre seniorov ako jednu z obligatórných služieb, ktorej odborné zabezpečovanie bude v gescii výlučne sociálneho andragóga ako pomáhajúceho edukačného pracovníka. Na jednej strane treba upozorniť na fakt, že vzdelávacie potreby seniorov sa vstupom do rezidenčialneho zariadenia nestrácajú, a preto je potrebné im venovať náležitú pozornosť, a na strane druhej, nie je možné akceptovať skutočnosť, že pre edukačných pracovníkov v sociálnych zariadeniach pre starších ľudí nie sú vytvorené pracovné podmienky, resp. že ich supľujú iné profesie. Objektívne však treba uviesť, že doposiaľ nebol vytvorený a rezortom práce, sociálnych vecí a rodiny ratifikovaný profesiogram sociálneho andragóga, čoho dôsledkom je absencia sociálneho andragóga v katalógu profesií, a tým aj v rezidenčialnej praxi.

1 Sociálny andragóg – konštituujuca sa pomáhajúca profesia

Kreovanie nových profesií na poli edukácie dospelých, ktorých poslaním je pomôcť dospelému človeku k samostatnému riešeniu problémov, k (seba)aktivizácii a rozvíjaniu vlastného potenciálu, k spoločenskej integracii a participácii a k napĺňaniu ďalších proindividuálnych a prospoločenských potrieb, je odrazom aktuálnych požiadaviek spoločenskej praxe. Podľa P. Hartla a H. Hartlovej (2000, s. 185) sa pomáhajúce profesie vyznačujú tým, že ich teória, výskum a prax sa zameriava na pomoc druhým, identifikáciu a riešenie problémov druhých a na získavanie nových poznatkov o človeku a o jeho podmienkach k životu tak, aby mohla byť pomoc efektívnejšia. V perspektívnom kontexte radíme do kategórie takto zameraných profesií aj samotného sociálneho andragóga.

I keď sociálny andragóg ešte nefiguruje v katalógu profesií, treba uviesť, že na akademickej pôde na široký diapazón cieľovej skupiny jeho odborného pôsobenia upozorňujú viacerí autori, ako napr. J. Perhács (1998), C. Határ

(2008, 2010, 2012), L. Šírová (2009), B. Balogová (2010), J. Hroncová (2010), J. Šatánek (2010), M. Zimermanová (2010), M. Filip (2011), M. Demjanenko (2009) a iní.

Sociálneho andragóga ako pomáhajúcu profesiu možno v kontexte pro futuro vidieť v rôznych pracovných pozíciách, ako napr. *poradca a lektor na odbore služieb zamestnanosti; sociálny kurátor pre dospelých; poradca a výchovný pracovník v zariadeniach sociálnych služieb pre dospelých; výchovný pracovník v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a v ústavoch na výkon väzby; mediálny a probačný úradník; poradca, lektor a výchovný pracovník v rôznych humanitárnych mimovládnych organizáciách; výchovný pracovník v resocializačných strediskách, v detenčných ústavoch, v záchytných táborech, v pobytových táborech, v integračných strediskách, v zdravotníckych zariadeniach na liečbu drogovu a inak závislých, v hospicioch, na nemocničných oddeleniach dlhodobo chorých dospelých* atď. (Határ, 2008, 2012).

Jednou z kľúčových oblastí, v ktorej by našiel sociálny andragóg svoje uplatnenie, sú aj *sociálne zariadenia pre seniorov*, hoci v legislatíve na to neboli doposiaľ utvorené adekvátne podmienky. Ako isté zadostučinenie andragogike vnímame aj samotný fakt, že *základné sociálne poradenstvo a pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov* môže podľa § 84, ods. 4, písm. a) *Zákona č. 448/2008 Z. z., o sociálnych službách* v znení neskorších predpisov vykonávať fyzická osoba, ktorá má vyššie odborné vzdelanie získané absolvovaním vzdelávacieho programu akreditovaného aj v študijnom odbore zameranom na andragogiku.

Pri definovaní charakteru pomoci, ktorú potenciálne môže sociálny andragóg inštitucionalizovaným seniorom poskytovať, sme sa opierali o štyri profesionálne spôsoby pomoci, ktoré uvádza I. Úlehla (2009, s. 33–41). Ide o *sprevádzanie*, ktorého podstata spočíva v tom, že klientovi pomáhame niesť bremeno problémov, resp. ich dôstojne zvládať; *vzdelávanie*, t. j. zámernú a cieľavedomú činnosť, pri ktorej klientovi sprostredkovávame nové informácie, poznatky, skúsenosti, ktoré mu umožnia ľahšie sa orientovať v problematických životných situáciách, prípadne ich uniesť alebo aj riešiť; *poradenstvo* ako nástroj pomoci, ktorý umožňuje klientovi nájsť správnu cestu, o ktorej v konečnom dôsledku rozhoduje on sám, na prekonanie problému za predpokladu, že budú využité najmä jeho vlastné možnosti, resp. potenciál a o *terapiu*, pri ktorej sa v prostredí klienta hľadajú najvhodnejšie spôsoby, cesty a postupy, ktorých spoločným menovateľom je zmierniť, predchádzať alebo riešiť problematické situácie v živote klienta (Úlehla, 2009, s. 33–41).

Na tomto mieste sa stáva tiež kľúčovou otázka, prečo sa zmieňujeme o sociálnom andragógovi a nie o geragógovi, keď ťažisko predkladanej štúdie spočíva v sociálno-edukačnej starostlivosti o seniorov. K ukotveniu seniorskej

klientely do kontextu konštituujúcej sa profesie sociálneho andragóga sme pristúpili na základe dvoch dôvodov:

1. V minulosti bola u nás geragogika systémovo zastrešovaná najmä sociálnou andragogikou (Perhács, 1996, s. 133), zatiaľ čo v súčasnosti už má kredit autonómnej vednej disciplíny, ktorá rozvíja svoju systémovú teóriu, prax, metodiku i metodologickú orientáciu samostatne. Poznatky sociálnej andragogiky aj naďalej využíva za účelom zdokonaľovania svojej vlastnej teórie i metodiky.
2. Vzhľadom na to, že geragogika doposiaľ nemá na Slovensku štatút autonómneho študijného odboru/programu ako pedagogika či andragogika, výkon geragogickej práce v rôznych oblastiach života jednotlivca a spoločnosti zabezpečuje andragóg, v kontexte našej práce sociálny andragóg, t. j. andragóg s rozšírenou sociálno-andragogickou kvalifikáciou. V prípade, že by došlo v budúcnosti k etablovaniu geragogiky ako samostatného študijného odboru/programu, bude potrebné uvažovať aj o samotnej profesii geragóga.

Nateraz je ale nevyhnutné implementovať sociálneho andragóga do terénnej praxe a ďalej precizovať jeho pracovnú náplň, profesijné nástroje, inštitucionálne zázemie a cieľovú skupinu odborného pôsobenia.

2 Teoretické reflexie o profesiograme sociálneho andragóga

Profesionálna príprava (sociálnych) andragógov sa v podmienkach Slovenskej republiky uskutočňuje výlučne na vysokých školách (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre). Treba však uviesť, že systém vzdelávania profesionálnych sociálnych andragógov, resp. andragógov s rozšírenou sociálno-andragogickou kvalifikáciou je stále v štádiu vývoja a neustáleho zdokonaľovania. Vzhľadom na to, že požiadavka ďalšieho vzdelávania pracovníkov všetkých rezortov naberá na význame v každej dobe, možno predpokladať, že sa rovnako dotkne aj samotných (sociálnych) andragógov. Na tomto mieste budú zohrávať dôležitú úlohu nielen príslušným ministerstvom akreditované vzdelávacie programy a kurzy, ale tiež stavovské organizácie (napr. Asociácia inštitúcií vzdelávania dospelých SR), ktoré budú prispievať k posilňovaniu spoločenského kreditu profesie (sociálneho) andragóga.

Problematika seniorskej edukácie tvorí, resp. by mala tvoriť nedeliteľnú súčasť profesijnej prípravy (sociálnych) andragógov, čo je opodstatnené, keďže seniori predstavujú pomerne početnú cieľovú skupinu ich odborného pôsobenia.

H. Klingenberger (1992, s. 235–236) uvádza, že príprava geragógov (v našom ponímaní sociálnych andragógov) sa musí orientovať na životnú situáciu staršej generácie, na potreby, záujmy a očakávania seniorov. Do jej obsahu, vychádzajúc z viacerých prác, autor zaraďuje:

- sprostredkovanie základných poznatkov a základných kompetencií z oblasti (sociálnej a psycho-) gerontológie a geriatrickej, ktoré oprávňujú vykonávať prácu v rôznych geragogických oblastiach;
- sprostredkovanie základných poznatkov a základných kompetencií z oblasti pedagogiky (u nás skôr z oblasti geragogiky) a sociálnej práce (napr. právne základy, diagnostické postupy, metodika a i.);
- odovzdávanie špeciálnych kvalifikácií pre konkrétne, resp. novovznikajúce pracovné polia (napr. terapia pre seniorov, poradenstvo a i.);
- ďalšie kvalifikácie pre oblasť starostlivosti o starších a práce so staršími z hľadiska celostného myslenia a konania (napr. zdravie, religiozita a i.);
- ďalšie kvalifikačné možnosti pre tradičné polia sociálnej pedagogiky (u nás skôr sociálnej andragogiky), ako napr. práca s postihnutými, práca s bezdomovcami;
- podnietenie a rozvoj, kvalifikovanejšia podpora pre inovačné a cieľavedomé prístupy a projekty v pedagogike starších (u nás už v geragogike);
- kvalifikácia pre vedúcich (výkonných) pracovníkov v edukačnej práci so seniormi a pre neplatených pracovníkov.

Je nesporné, že každý sociálny andragóg by mal disponovať nielen osobnostnými kvalitami, ale tiež profesijnými predpokladmi a kompetenciami pre prácu so seniormi, či už v prirodzenom prostredí, v ambulantných a/alebo rezidenčných podmienkach. Uvádzané požiadavky by sme mohli zastrešiť pod pojem profesiogram sociálneho andragóga. Podľa akademického *Slovníka cudzích slov* (2005, s. 793) je profesiogram „opis povolania z hľadiska požiadaviek a nárokov, ktoré kladie na človeka“. J. Průcha a J. Veteška (2012, s. 208) definujú profesiogram ako „všeobecnú charakteristiku profesie, t. j. súpis činností, úloh, funkcií a používaných prostriedkov nevyhnutných pre výkon konkrétnej profesie či pracovnej pozície. Je špecifikovaný súhrnom povinností pracovníka podľa organizačného poriadku, legislatívnych a technologických predpisov atď.“. Autori ďalej dodávajú, že komplexný profesiogram má obsahovať *presnú charakteristiku a popis príslušnej pracovnej*

činnosti, súpis požiadaviek, ktoré sú kladené na vedomosti, zručnosti, schopnosti a vlastnosti pracovníka, stupeň pracovnej záťaže a z neho vyplývajúce nároky na psychické a fyzické predpoklady pracovníka, mieru zodpovednosti za vykonávanú prácu a ďalšie (Průcha, Veteška, 2012, s. 208).

V prípade akceptácie sociálneho andragóga ako autonómnej pomáhajúcej profesie v sociálnych zariadeniach pre seniorov bude potrebné klásť dôraz na nasledovné požiadavky, ktoré by mal spĺňať:

1. *Osobnostné predpoklady* – možno ich zhrnúť do troch atribútov Rogersovho na človeka centrovaneho prístupu, t. j. empatia, autenticita a akceptácia (Rogers, 1999).
2. *Odborné predpoklady* – Zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní v znení neskorších predpisov pojednáva o odbornej spôsobilosti odborného garanta a lektora (v našom ponímaní sociálneho andragóga), pod ktorou sa rozumie „súhrn odborných vedomostí, zručností a schopností získaných stupňom vzdelania a praxou v príslušnom odbore“ a o *lektorskej* (v našom ponímaní *andragogickej*) *spôsobilosti*, ktorá predstavuje určitý komplex lektorských, resp. andragogických vedomostí, zručností a schopností získaných vzdelávaním alebo lektorskou, resp. andragogickou činnosťou.

Možno teda konštatovať, že jedným z predpokladov kompetentnej a efektívnej sociálno-edukačnej práce sociálneho andragóga so seniorskými klientmi je aj jeho *odborné andragogické vzdelanie zamerané na príslušnú cieľovú skupinu*.

3 Náčrt odborného kompetenčného profilu sociálneho andragóga

Pomerne často, a treba objektívne dodať aj opodstatnene, diskutovanou témou ostatných rokov sa stali práve profesijné kompetencie andragogických pracovníkov. K ich vymedzovaniu možno pristupovať z viacerých hľadísk, napr. z aspektu *teoretických koncepcií, resp. paradigiem (sociálnej) andragogiky*, z hľadiska *obsahu pregraduálnej, prípadne postgraduálnej prípravy a/alebo ďalšieho vzdelávania (sociálnych) andragógov a/alebo z aspektu zákonom definovanej pracovnej náplne (sociálneho) andragóga*. Pre terminologickú korektnosť dodávame, že v našej štúdii rozlišujeme medzi pojmom kompetencia a profesijná kompetencia, i keď sa v odbornej literatúre neraz stiera rozdiel medzi nimi.

J. Průcha a J. Veteška (2012, s. 149) uvádzajú, že pojem kompetencia je s ohľadom na kompatibilitu pojmov v európskom meradle uprednostňovaný

pred inými pojmami, pričom zahŕňa nielen vedomosti, zručnosti a schopnosti, ale tiež postoje a hodnoty, ktorých špecifické kombinácie v určitom kontexte umožňujú kompetentný výkon, na ktorý sa kompetencia odvoľáva. J. Wingchen (1995, s. 12) konštatuje, že „kompetencie sú tie schopnosti a zručnosti, ktoré slúžia k dosiahnutiu konkrétnych cieľov alebo k zvládnutiu/prekonávaniu určitých úloh“. Pokiaľ sa tieto vzťahujú na výkon určitej profesie, môžeme ich s určitým nadhľadom nazvať profesijnými kompetenciami.

Podľa *Európskeho kvalifikačného rámca pre celoživotné vzdelávanie* (2009, s. 11) je kompetencia „preukázateľná spôsobilosť použiť vedomosti, zručnosti a osobné, sociálne a/alebo metodologické schopnosti v pracovných alebo študijných situáciách a v odbornom a osobnom rozvoji. V kontexte európskeho kvalifikačného rámca je kompetencia opísaná vo vzťahu k zodpovednosti a samostatnosti“. Podobné vymedzenie nachádzame aj v dokumente Európskej únie *Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie – európsky referenčný rámec* (2007, s. 3), ktorý definuje kompetencie „ako kombináciu vedomostí, zručností a postojov primeraných danému kontextu. Kľúčové kompetencie sú tie, ktoré potrebujú všetci jednotlivci na osobné uspokojenie a rozvoj, aktívne občianstvo, spoločenské začlenenie a zamestnanosť“. Podľa uvádzaného dokumentu ku kľúčovým kompetenciám patrí *komunikácia v materinskom jazyku, komunikácia v cudzích jazykoch, matematická kompetencia a základné kompetencie v oblasti vedy a techniky, digitálna kompetencia, naučiť sa učiť, spoločenské a občianske kompetencie, iniciatívnosť a podnikavosť, kultúrne povedomie a vyjadrovanie*.

H. Belz a M. Siegrist (2001, s. 166) uvádzajú, že „potenciálom k disponovaniu kompetenciami je individuálna kompetencia ku konaniu. Tá sa vyvíja zo spolupôsobenia (1) sociálnej kompetencie, (2) kompetencie vo vzťahu k vlastnej osobe a (3) kompetencie v oblasti metód“. V edukačnej praxi možno charakter *sociálnej kompetencie* sociálneho andragóga demonštrovať na jeho kooperatívnosti, komunikatívnosti a schopnosti pracovať v tíme a odolávať konfliktným situáciám. Ako ďalej uvádzajú H. Belz a M. Siegrist (2001, s. 167), pod *kompetenciou vo vzťahu k vlastnej osobe* sa chápe byť svojim vlastným manažérom, schopnosť sebaúcty, sebareflexie, sebahodnotenia a sebarozvíjania a v neposlednom rade tiež vedomé rozvíjanie vlastných hodnôt a ľudského obrazu. Pod *kompetenciou v oblasti metód* autori rozumejú schopnosť postupovať systematicky, vypracovávať tvorivé riešenia, štruktúrovať a klasifikovať nové informácie, implementovať veci do kontextu a poznávať ich súvislosti, zvažovať potenciálne možnosti a riziká, ako aj kriticky poznávať isté javy a zákonitosti v záujme dosiahnutia určitých inovácií (Belz, Siegrist, 2001, s. 167). Je možné sa domnievať, že predkladané

klúčové kvalifikácie (kompetencie) môžu byť uplatniteľné tak v profesijnej sfére, ako aj v súkromnom živote sociálneho andragóga.

Srbská andragogička A. Pejatović (2012) uskutočnila zaujímavý, informačne hutný a výpovedne hodnotný výskum, v ktorom podrobila analýze súčasné vybrané definície pojmu kompetencia a šesť projektov, ktoré sa zaoberajú problematikou kompetencií vzdelávateľov dospelých. Za povšimnutie stojí zvlášť posledný analyzovaný projekt s názvom *Kľúčové kompetencie pre profesionálov v oblasti učenia sa dospelých* (Buiskool et al., 2010 in Pejatović, 2012, s. 105), v ktorom pri tvorbe kompetenčného profilu došlo k spojeniu troch prvkov, a to *aktivít* (celkovo ich bolo identifikovaných 13 oblastí), *kontextu* a *kompetencií*. Autori projektu sa domnievajú, že samotný kontext sa mení v závislosti od cieľovej skupiny účastníkov, vzdelávacích programov, poslania danej inštitúcie atď. Kompetencie sa delia na *generické*, t. j. človek sa plne samostatným spôsobom učí po celý život, je komunikátorom, tímovým hráčom, tvorcom záujmových sietí, cíti zodpovednosť za ďalší rozvoj vzdelávania dospelých, je expertom, vie nasadiť rôzne učebné metódy, štýly a techniky pri práci s dospelými, vie zaobchádzať s rôznorodosťou a rozmanitosťou skupín a dobre motivovať a *špecifické*, t. j. schopnosť posúdiť vzdelávacie potreby dospelých, koncipovať učebný proces, byť facilitátorom vedomostí a stimulátorom osobného/osobnostného rozvoja dospelých, byť hodnotiteľom učebného procesu, byť poradcom a radcom, mať schopnosť vyvíjať programy, byť finančne zodpovedný, vedieť riadiť ľudí, mať všeobecné manažérske schopnosti, vedieť zasiahnuť cieľové skupiny, zvládať administratívu a byť facilitátorom IKT (in Pejatović, 2012, s. 106).

Záverom autorka uvádza, že vzdelávatelia dospelých, t. j. andragógovia majú mať tri skupiny kompetencií, a to:

1. *špecifické kompetencie*, ktoré pramenia zo špecifických rol v oblasti vzdelávania dospelých;
2. *generické kompetencie*, t. j. tie, na ktorých stojí profesijné správanie vzdelávateľov dospelých;
3. *kompetencie potrebné na výkon logistických činností*, ktoré sa na vzdelávanie dospelých vzťahujú. Autorka ďalej dodáva, že prvá a tretia skupina kompetencií podlieha väčším zmenám v zmysle špecifických pracovných rol, funkcií a povinností andragóga, zatiaľ čo druhá skupina kompetencií je univerzálnejšieho charakteru (Pejatović, 2012, s. 109).

Profesijné kompetencie sociálneho andragóga a z nich vyplývajúce oblasti odborného pôsobenia i charakter poskytovaných služieb (pre seniorov) majú prevažne *socio(re)edukačný rozmer*, nakoľko zabezpečuje predovšetkým *sociálno-výchovnú starostlivosť a edukačne zameranú sociálnu pomoc určenú*

pre intaktných, postihnutých, narušených a ohrozených dospelých i seniorov, ktorá sa môže poskytovať v prirodzenom prostredí klienta, v ambulantných a/alebo v rezidenčných podmienkach.

Odborný kompetenčný profil sociálneho andragóga sme rozdelili do dvoch kategórií, a to na **klúčové (primárne) profesijné kompetencie**, ku ktorým radíme *(re)edukačnú kompetenciu, poradenskú kompetenciu, sociálno-edukačne diagnostickú a prognostickú kompetenciu, kompetenciu sociálno-výchovnej prevencie, intervencie, terapie a rehabilitácie, sociálnu, komunikačnú a (re)socializačnú kompetenciu* a na **doplnkové (sekundárne) profesijné kompetencie**, medzi ktoré radíme *organizačno-manažérsku, evaluačnú, administratívnu a kooperačnú kompetenciu, integračno-kompenzačnú a facilitátorskú kompetenciu, kompetenciu sociálno-andragogického výcviku a vedeckovýskumnú kompetenciu uplatňovanú najmä v oblasti andragogického výskumu a socio-edukačnú realitu experimentálne pretvárajúcu kompetenciu* (Határ, 2012, s. 141–142). Využívanie jednotlivých profesijných kompetencií v praxi závisí od viacerých skutočností, medzi inými tiež od veku a zdravotného stavu klientov, typológie riešených problémov, materiálneho zabezpečenia a charakteru sociálneho zariadenia, v ktorom by mohol sociálny andragóg potenciálne pôsobiť. Faktom tiež zostáva, že žiadna z uvádzaných profesijných kompetencií sa nebude uplatňovať v praxi izolovane, ale v istej súčinnosti s ďalšími, resp. v nadväznosti na ďalšie profesijné kompetencie.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že sociálny andragóg, ktorého cieľovou skupinou sú inštitucionalizovaní seniori, môže vystupovať v rôznych profesijných rolách. R. Bartel (1986, s. 158–160) uvádza tri pracovné úlohy geragóga, ktoré sú po istej modifikácii použiteľné aj na profesiu sociálneho andragóga, a to *geragóg ako poradca a facilitátor, geragóg ako organizátor s kompetenciou edukačného konania a geragóg ako podporný diagnostik*. K základným pracovným úlohám (*geragóga, resp.) sociálneho andragóga ako poradcu a facilitátora* možno zaradiť:

- porozumenie (pochopenie) zvláštnym problémovým skupinám a prípadom;
- ciele prijímanie kontaktov na základe demografického zisťovania vstupnej oblasti a spoznávania individuálnych štruktúr problému;
- individuálne poradenstvo a facilitácia vo vnútri špecifických problémových oblastí, ako napr. ťažkosti pri nadväzovaní kontaktov, osamelosť a izolácia seniorov; problémy späté s profesijnými úlohami a penziováním; problémy pri nezamestnanosti pred dosiahnutím dôchodkového veku; konflikty vo vnútri rodinných vzťahov; problémy pri strate partnera

(ovdovenie); problémy v súvislosti s chorobami a udržaním zdravia; problémy s aktívnym trávením voľného času; problémy späté s náhradným ubytovaním a starostlivosťou a iné;

- všeobecné informovanie o cieľoch a možnostiach geragogického poradenstva;
- kooperácia s inými zariadeniami adresovanými seniorskej populácii a koordinácia špeciálnych ponúk, ako napr. služby pomoci ambulantnou formou.

Obsahom pracovnej náplne geragóga, resp. sociálneho andragóga ako organizátora s kompetenciou edukačného konania môžu byť, okrem iného, aj nasledovné okruhy:

- problémy upevnených zvykov vo vnútri rozličných životných oblastí a možnosti novej orientácie;
- učenie (sa) novým spôsobom správania, ktorých nutnosť vyplýva predovšetkým z vekovo špecifických problémových situácií;
- otázky súvisiace s vytváraním vedomia o konci života;
- vytváranie vedomia o spoločensky podmienených problémoch staroby;
- problémy súvisiace s izoláciou seniorov a ich riešenie prostredníctvom prežívania tzv. aktívnej staroby;
- otázky súvisiace s umiestňovaním seniorov do zariadení sociálnych služieb a možnosti nadobúdania samostatnosti;
- otázky zdravia a udržiavania zdravia, problematika výživy a stravovacích návykov;
- možnosti organizácie voľného času a ďalšie.

Úloha *geragóga, resp. sociálneho andragóga ako podporného diagnostika* spočíva v plánovaní a uskutočňovaní špeciálnych podporných programov pre seniorov s pomocou diagnostických procesov. Úspech tejto špecifickej edukačnej činnosti je podmienený rámcovými podmienkami, ako napr. byť pripravený transformovať zatvorené inštitúcie na otvorené s vonkajšou orientáciou; dôležitý je konsenzus všetkých zúčastnených na uskutočňovaní aktivizujúceho programu nad rámec základnej starostlivosti; potrebné je tiež špeciálne vybavenie zariadenia a jeho adekvátne personálne obsadenie (voľne podľa Bartela, 1986, s. 158–160).

Podobne aj H. Klingenberger (1992, s. 233–234) konkretizuje pracovné oblasti, v ktorých môže pôsobiť geragóg (v našom ponímaní sociálny andragóg). Ide o nasledovné možnosti uplatnenia:

- spolupráca v geriatrických a gerontopsychiatrických klinikách, rehabilitačných zariadeniach a sociálnych zariadeniach;
- organizácia a zabezpečovanie sociálnych služieb, aktivít a voľnočasových ponúk;
- výcvik a ďalšie vzdelávanie pracovníkov na plný úväzok a neplatených pracovníkov;
- vzdelávanie seniorov vrátane prípravy na starobu a vstup do dôchodku;
- všeobecné, psychosociálne a ďalšie poradenstvo pre starých a starších ľudí a iné.

Záverom treba uviesť, že nami predkladaný model profesijných kompetencií sociálneho andragóga, ktoré môže nadobudnúť v pregraduálnej vysokoškolskej príprave, prípadne prostredníctvom postgraduálnej prípravy a/alebo ďalšieho vzdelávania, neašpiruje na svoje absolútne vymedzenie či nemennosť, ale predstavuje akúsi rámcovú štruktúru, prípadne koncept, ktorý bude potrebné ďalej modifikovať a zdokonaľovať v prospech samotnej profesie a jej klientov.

Záver

Spoločenskú pomoc a starostlivosť o seniorov, ktorí si ju vyžadujú, zabezpečujú u nás viaceré pomáhajúce profesie. Každá z nich je zacielená na iný aspekt pomoci a spolu tvoria jeden organizovaný komplex služieb. Do mozaiky už existujúcich profesií by bolo žiaduce integrovať aj sociálne andragóga, ktorý je v súčasnosti ako profesia v štádiu kreovania. Predpokladáme, že k akceptácii sociálneho andragóga v rezidenčných zariadeniach pre seniorov môže dôjsť až po jeho rezortnej ratifikácii, a to za predpokladu, že pre túto pomáhajúcu profesiu bude vypracovaný samotný profesiogram so všetkými kľúčovými klauzulami. Návrh istých požiadaviek, cieľovej skupiny, inštitucionálneho zázemia, odborného kompetenčného profilu a profesijných rol sociálneho andragóga predkladáme aj v našej štúdiu, ktorá má slúžiť ako teoreticko-koncepčné východisko a podnet k relevantnej diskusii v zainteresovaných kruhoch. Domnievame sa, že aj sociálny andragóg sa raz stane významným článkom – pracovníkom v rezidenčnej starostlivosti o seniorov.

Literatúra

- BALÁŽOVÁ, L., BOSÁK, J. (eds.). 2005. *Slovník cudzích slov (akademický)*. Druhé, doplnené a upravené slovenské vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1054 s. ISBN 80-10-00381-6.

- BALOGOVÁ, B. 2010. Profesionálne kompetencie sociálneho andragóga na UTV a ATV. In HATÁR, C., FENYVESIOVÁ, L., MIKLOŠÍKOVÁ, M. (eds.). *Profesionálne kompetencie pracovníkov v edukácii detí, mládeže a dospelých*. Ostrava: VŠB-TU, s. 7–35. ISBN 978-80-248-2327-0.
- BARTEL, R. 1986. *Geragogik – ein Aufgabenbereich der Heilpädagogik*. Giessen: Institut für Heil- und Sonderpädagogik. 171 s. ISBN 3-922346-14-6.
- BELZ, H., SIEGRIST, M. 2001. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál. 376 s. ISBN 80-7178-479-6.
- DEMJEANENKO, M. 2009. Možnosti uplatnění sociální andragogiky v oblasti péče o osoby s duševním onemocněním. In VETEŠKA, J., et al. *Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých*. Praha: Educa Service a UJAK, s. 321–335. ISBN 978-80-87306-04-8.
- Európsky kvalifikačný rámec pre celoživotné vzdelávanie*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, 2009. 15 s. ISBN 978-92-79-08489-8.
- FILIP, M. 2011. Uplatnenie sociálneho andragóga v oblasti prevencie závislosti na sektách a kultoch. In *Socialia 2011: participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevencii sociálno-patologických javov u detí, mládeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie*. Banská Bystrica: UMB, s. 362–367. ISBN 978-80-557-0305-3.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HATÁR, C. 2008. Miesto sociálneho andragóga v systéme spoločenskej pomoci znevýhodneným a marginalizovaným skupinám obyvateľstva. In ŠLOSÁR, D. (ed.). *Kvalita života v stratégiách sociálnej práce vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Prešov: KSK a PU, s. 19–24. ISBN 978-80-969932-0-8.
- HATÁR, C. 2010. Sociálny andragóg v systéme sociálno-edukačnej starostlivosti o seniorov v rezidenčných podmienkach. In HATÁR, C., FENYVESIOVÁ, L., MIKLOŠÍKOVÁ, M. (eds.). *Profesionálne kompetencie pracovníkov v edukácii detí, mládeže a dospelých*. Ostrava: VŠB-TU, s. 69–93. ISBN 978-80-248-2327-0.
- HATÁR, C. 2012. *Sociálna andragogika. Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej starostlivosti o dospelých*. Nitra: UKF. 152 s. ISBN 978-80-558-0037-0.
- HROŇOVÁ, J. 2010. Možnosti uplatnenia sociálnych pedagógov a sociálnych andragógov v praxi – história a súčasnosť. In HATÁR, C., FENYVESIOVÁ, L., MIKLOŠÍKOVÁ, M. (eds.). *Profesionálne kompetencie pracovníkov v edukácii detí, mládeže a dospelých*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, s. 94–101. ISBN 978-80-248-2327-0.
- KLINGENBERGER, H. 1992. *Ganzheitliche Geragogik: Ansatz und Thematik einer Disziplin zwischen Sozialpädagogik und Erwachsenenbildung*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt. 347 s. ISBN 3-7815-0723-8.
- Klíčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie: európsky referenčný rámec*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, 2007. 12 s.
- PEJATOVIĆ, A. 2012. Jaké kompetence mají mít vzdělavatelé dospělých? *Studia paedagogica*, roč. 17, č. 1, s. 91–111. ISSN 1803-7437.
- PERHÁCS, J. 1996. Úlohy teórie výchovy dospelých v procese konštituovania a rozvíjania sociálnej andragogiky. *Pedagogická revue*, roč. 48, č. 3–4, s. 133–140. ISSN 1335-1982.

- PERHÁCS, J. 1998. Teoretické východiská zamerania profesijnej kompetencie sociálneho andragóga. In PERHÁCS, J. (ed.). *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých: zborník z vedeckej konferencie*. Bratislava: UK, s. 58–63.
- PORUBSKÁ, G., ĎURDIÁK, L. 2005. *Manažment vzdelávania dospelých*. Nitra: SLOVDIDAC. 215 s. ISBN 80-969303-0-3.
- PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. 2012. *Andragogický slovník*. Praha: Grada. 294 s. ISBN 978-80-247-3960-1.
- PRUSÁKOVÁ, V. 2005. *Základy andragogiky I*. Bratislava: Gerlach Print. 120 s. ISBN 80-89142-05-2.
- ROGERS, C. R. 1999. *Spôsob bytia*. Modra: Persona. 265 s. ISBN 80-967832-0-3.
- ŠATÁNEK, J. 2010. *Teoretické východiská analýzy vzdelávacích potrieb v oblasti sociálnej andragogiky*. In PRUSÁKOVÁ, V., et al. *Analýza vzdelávacích potrieb dospelých. Teoretické východiská*. Banská Bystrica: UMB, s. 65–86. ISBN 978-80-557-0086-1.
- ŠÍROVÁ, L. 2009. Profesijná kompetencia sociálnych andragógov a jej rozvoj. In VETEŠKA, J., et al. *Nové paradigma v kurikulu vzdelávania dospelých*. Praha: Educa Service a UJAK, s. 283–292. ISBN 978-80-87306-04-8.
- ÚLEHLA, I. 2009. *Umění pomáhat*. Praha: Slon. 129 s. ISBN 978-80-86429-36-6.
- WINGCHEN, J. 1995. *Geragogik. Lehr- und Arbeitsbuch für Altenpflegeberufe*. Hagen: Brigitte Kunz Verlag. 202 s. ISBN 3-89495-033-1.
- Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*
- ZIMERMANOVÁ, M. 2010. Profesia sociálneho andragóga v sociálnych službách. *Vychovávateľ*, roč. 59, č. 1, s. 23–27. ISSN 0139-6919.

Autor

Doc. PaedDr. Čtibor Határ, PhD., Katedra pedagogiky PF UKF, Drážovská cesta 4, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: chatar@ukf.sk